

LA LITERATURA CATALANA EN L'ÀMBIT CULTURAL RUS

De segur hi que ha poques coses que puguin sorprendre l'home modern. M'inclino a creure que entre aquestes cal esmentar la descoberta de la literatura catalana per als lectors russos a partir dels anys 80 del segle xx. Sense cap exageració es pot parlar d'una mena de «boom» de la literatura catalana a Rússia perquè es publica una sèrie d'obres literàries traduïdes del català al rus: la col·lecció de poesies «El foc i les roses» (1981); «Narracions espanyoles dels 70» (1982), amb textos, entre d'altres, de Mercè Rodoreda, Mercè Salisachs, Monserrat Roig, «Novella espanyola contemporània» (1984), que inclou, per exemple, Manuel de Pedrolo; «Novella policíaca espanyola contemporània» (Manuel de Pedrolo, Jaume Fuster: 1985), «Narracions d'escriptors catalans» (1987), «Obres seleccionades de Salvador Espriu» (1987), «Cosos de la província» de Pere Calders (1997), *L'illa de Maians* de Quim Monzó (2004), *Tirant lo Blanc* de Joanot Martorell i Martí Joan de Galba (2005). Es posa en escena l'obra d'Eduardo Mendoza «La restauració» (1992), traduïda del català al rus per Irina Gluschenko en el marc del canvi cultural.

Cal precisar que Rússia comença a conèixer la cultura catalana o més exactament les seves idees filosòfiques i religioses al segle xviii, quan foren traduïdes algunes obres de Ramon Llull, filòsof, místic, missioner i escriptor mallorquí de l'Edat Mitjana. Però la paraula traducció és una gran exageració. Es tracta d'una espècie d'adaptació o, potser, interpretació dels tractats de Ramon Llull «Ars brevis», «Ars Magna» i d'altres pels traductors o retòrics russos. En total, a les biblioteques de Moscou i Sant Petersburg s'han conservat aproximadament 80 manuscrits. És conegut que l'obra lulliana de caràcter teològic va causar un gran impacte en la filosofia i el pensament mundial dels segles posteriors perquè després de la seva mort en diverses universitats es van crear cercles lullians. A Rússia, segons les investigacions d'Elena Wolf, que fou especialista en lletres romàniques i sòcia de la nostra Associació, Ramon Llull va convertir-se en el veritable líder espiritual dels grups il·luminats en les lluites religioses de l'època de la Il·lustració.

La biblioteca de literatura estrangera de Moscou disposa d'una selecció de llibres en català, els quals s'hi guarden després de la Guerra Civil d'Espanya.

N'hi ha alguns d'antics, rars i preciosos que deixen veure la diversitat i la riquesa de la tradició cultural catalana. És una col·lecció especial que ha rebut el títol de «Donació del poble espanyol»; la seva abreviatura és DIN. Forma part del departament de llibres rars. Fou recollida a València per Antonio Machado i després fou entregada a la Unió Soviètica. La major part dels llibres són en castellà. En català hi ha només cent setanta volums. Llàstima que no existeixi cap versió electrònica del seu catàleg, solament hi ha fitxes en paper.

Caracteritzant-la es pot dir que la col·lecció compta amb llibres editats a Espanya entre 1900 i 1938. Hi ha una selecció excel·lent dels autors clàssics antics: Èsquil, Apuleu, Catul, Cató, Ciceró, Corneli Nepos, Demòstenes, Horaci, Lucreci, Ovidi, Plató, Plaute, Plutarc, Polibi, Properci, Sallusti, Sèneca, Tàcit, Terenci, Virgili, Xenofont, és a dir, els millors autors grecs i romans. Al contrari, hi ha pocs escriptors que pertanyen al fons daurat de la literatura mundial. Són: Dante Alighieri, Boccaccio, Shakespeare, Ricard Wagner «Tristany i Isolda». Per a mi fou una sorpresa de trobar-hi cinc autors russos, Puixkin, Gogol, Turguénev, Tolstoi i Kuprin, que vol dir que els catalans tenen interès per la literatura russa.

Aquest catàleg també ofereix una gran varietat d'autors catalans. Entre ells, la Crònica de Jaume I, obres completes de Jacint Verdaguer, Ignasi Iglésias, poesies d'Àngel Guimerà, comèdies de Pous i Pagès, obres de Santiago Rusiñol, Xavier Benguerel, *Aloma* de Mercè Rodoreda, selecció de contistes catalans i molts d'altres; també hi ha llibres d'història, política, geografia, art, revistes i butlletins.

Cal fer una menció especial de les obres de filologia més interessants, és a dir: *Les principals faltes de gramàtica* de Pompeu Fabra, *Repertori de l'antiga literatura catalana* de Jaume Massó i Torrents, *Obres catalanes* de Milà i Fontanals, *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya* de Griera, *Documents per la història de la cultura migeval* d'Antoni Rubió i Lluch, *Documents en vulgar dels segles XI, XII i XIII procedents del bisbat de la Seu Urgell*, publicats per Pujol.

La literatura en català també està representada en el fons bàsic de la biblioteca de literatura estrangera de Moscou. Les fitxes respectives omplen tres calaixos i, s'hi pot trobar les obres més importants i els autors més coneguts.

Això no obstant, fins a l'aparició de les primeres traduccions del català els anys 80 el lector rus (amb l'excepció d'alguns erudits) no sabia gairebé res de Catalunya, la seva llengua i la seva literatura. Llegir obres catalanes va ésser una mena de descobrir la terra incògnita. Podeu comparar com ha canviat la situació: ara qualsevol turista rus que va a Barcelona sap que s'hi parla el català.

Analitzant el «boom» català en l'àmbit cultural rus a partir dels anys 80 cal centrar-se en tres aspectes: les causes del fenomen, els criteris amb els quals s'ha seleccionat les obres catalanes a traduir al rus, i les conseqüències d'aquest «boom».

La causa del fenomen fou la transició política, la qual s'inaugura amb la mort de Franco el 1975 i la qual porta a l'autonomia de Catalunya (1979), la formació del govern de la Generalitat (1980) i l'aprovació de la llei de normalització lingüística a Catalunya (1983). La situació a Catalunya canvia radicalment perquè la llengua catalana, prohibida abans, es converteix en una llengua oficial. Després d'aquesta victòria ressuscita la cultura catalana i per consegüent s'editen cada vegada més llibres en català. L'onada fou tan forta que va aconseguir d'arribar a Rússia. És cosa de fer ressaltar que ambdós països tenen molts punts de coincidència, per exemple, la transició democràtica a Rússia comença una mica més tard, a partir del any 1985. Però un paral·lisme evident dels processos polítics a Catalunya i a Rússia no és prou per a explicar l'aproximació cultural; més probablement, es pot tractar del paral·lisme dels temes capaços de despertar l'interès del lector rus i retenir-lo.

El criteri principal per a seleccionar les obres a traduir es basa en els temes que són familiars per als lectors russos. Voldria anomenar-ne alguns que em semblen més importants.

El destí trencat com el resultat de la tragèdia, la tragèdia que va sofrir el poble espanyol durant la Guerra Civil i el poble rus durant la Gran Guerra Pàtria i els anys de les represàlies. És el crit de dolor que llancen els escriptors catalans i els russos perquè és una ferida greu de les nostres societats que produeix patiment fins ara. Rússia va perdre 20 milions de persones durant la Segona Guerra Mundial i ningú no sap exactament quants milions durant les represàlies. Els personatges de Monserrat Roig, Carme Riera i d'altres autors són condemnats a sotmetre's a les circumstàncies tràgiques sense poder de cap manera canviar la seva vida. El lector rus es disposa a compartir aquestes penes com si fossin les seves.

El tema de perdre les arrels que es planteja en la narració de Carme Riera «Es nus és buit» no pot deixar de commoure'ns cadascú perquè els russos recordem els temps quan perdíem les nostres cases. Els personatges de la novel·la de Valentin Rasputin *Adéu a Matera* s'oposen al trasllat malgrat que saben que tindran unes condicions de vida millors que abans. El monument a totes les víctimes que ho han perdut tot és el campanar mig inundat que es troba a la vora de la ciutat de Kaliazin a cent vuitanta quilòmetres de Moscou.

La impossibilitat d'aconseguir un pis que sigui adequat per a viure-hi és l'altre tema que aproxima les literatures russa i catalana. En la narració *Domicili provisional*, Manuel de Pedrolo descriu les condicions de vida que difícilment es pot anomenar humanes. Els mateixos problemes veiem en l'obra de Mikhaïl Bulgakov *El pis de Zoika*. Com sobreviure, conservant la dignitat humana i el sentit de l'humor? Aquests escriptors ofereixen meditacions sobre la condició humana i la recerca melangiosa del sentit de la vida, de l'autenticitat o de la llibertat.

L'absurd de l'existència humana és el tema clau de Salvador Espriu, que manté el diàleg amb la mort creient que només la creació dóna a l'home la possibilitat de vèncer la mort i la solitud. L'absurd no és estrany per a la literatura

rusa a partir de Nikolai Gogol i més tard Daniil Harms. Tenint la consciència que no té cap esperança cap al futur, l'home s'ha d'aferrar a alguna cosa per fer front a la vida, per resistir qualsevol opressió.

Les situacions absurdes o el realisme màgic caracteritzen l'obra de Pere Calders, que sap unir i enllaçar la vida quotidiana amb la fantasia. En la narració *Els catalans pel món* Pere Calders descriu la vida dels emigrants, solitaris i trists per haver perdut la pàtria. El seu personatge parla català amb el llo-ro sentint nostàlgia per trobar-se fora del seu propi país. L'únic patrimoni que té un home a l'exili resulta l'idioma. Per al poble rus l'exili és un tema molt especial perquè es guarda en la memòria genètica. Els emigrants russos aspiraven a conservar la cultura russa a l'exili a qualsevol preu. Ara a Rússia hi ha moltes publicacions sobre el seu destí i la seva tragèdia.

Fer diner fàcil és el tema de la novel·la policíaca de Jaume Fuster *De mica en mica s'omple la pica*. Des del principi Enric Vidal s'ensuma que el negoci que li proposen és un afer brut. Però és un jove sense escrúpols, li agrada la bona vida i el diner. La idea de l'enriquiment ràpid fou molt atractiva per al lector rus dels anys 80 del segle passat perquè aquest tenia uns altres valors vitals: treballar obstinadament i estalviar cada moneda. No és rar que les novel·les policíacques hagin envaït el mercat rus desplaçant ara uns altres gèneres literaris.

Com a resum, cal mencionar dues conseqüències d'aquest «boom» de la literatura catalana a Rússia. Per una banda, la literatura catalana ha esdevingut accessible a tothom i segueix interessant el lector rus per la proximitat dels temes. Per altra banda es pot constatar que ha aparegut tota una plèiade de traductors professionals del català al rus: Nina Avrova, Marina Kienya, Natalia Matias, Marina Abràmova, Peter Skobtzev, Galina Denisenko i d'altres. Totes aquestes persones són entusiastes i fascinades amb el país que se'ls ha obert.

ELENA GRÍNINA

Universitat de Relacions Internacionals de Moscou